

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ідентифіковано стратегічні цілі економічного розвитку за ієрархією мотивів існування суспільства. Розглянуто економічну політику держави як інструмент реалізації зазначених цілей розвитку в умовах пошуку нової моделі економічного зростання. Визначено випереджаючий економічний розвиток країни як концепцію і форму такої економічної моделі. Надано пропозиції щодо оцінки ефективності економічної політики держави з позиції неоінституціоналізму. Індикатори функціональних економічних систем розглянуто як завдання макроекономічного менеджменту країни.

Ключові слова: *економічна політика, економічний розвиток, випереджаючий економічний розвиток, стратегічні потреби, світове суспільство, неоінституціоналізм, теорія економічної політики, конституція економічної політики.*

Проблема ідентифікації сучасної форми економічної політики, адекватної потребам сьогоденних реалій у світовій економіці, що характеризується посиленням кризових явищ особливої складності, ставиться автором у межах концепції випереджаючого економічного розвитку. Остання вбачається нам певним способом розуміння і сприйняття, основною точкою зору на вирішення проблеми світових криз, керівною ідеєю до дії в напрямку вибору моделі економічної системи для розвитку національних економік країн на випередження. Варто зазначити, що основою випереджаючого розвитку є інноваційний характер розвитку, який базується на досягненнях науково-технічного прогресу. Так, економіка розвивається на випередження, створюючи передумови для реалізації і забезпечення нових потреб суспільства не тільки у матеріальних благах, а як життя кожної окремо взятої людини у системі духовно-матеріальних координат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що наукова проблематика економічної політики, розгляд її як інструментарію реалізації стратегічних цілей економічного розвитку світового суспільства викликала і підтримує науковий інтерес попереднього (Дж. Бьюкенен, Дж. Бренон, С. Кузнець, У. Таллок, Я. Тінберген, Дж. Хікс) і прийдешнього покоління (В. Мау, А. Олейник, Ю. Ольсевич, Е. Райнерт) зарубіжних учених як предмет дослідження. Серед вітчизняних науковців над проблемами економічної політики, вибору її інструментарію та впровадження його в макроекономічну практику працюють такі, як В. Геєць, А. Гальчинський, Ю. К. Зайцев, В. С. Савчук, Л. І. Федулова, О. С. Шнипко та багато інших.

Метою статті є: визначення економічної політики як інструментарію реалізації стратегічних цілей економічного розвитку, ролі держави та уряду в економічній політиці; пошук значення правил у забезпеченні економічної політики; класифікація стратегічних цілей держави з позиції теорії економічного розвитку і практики країн у забезпеченні політики випереджаючого економічного розвитку.

Частково невирішеною залишається проблема вибору пакету урядових заходів у конкретній моделі економічної політики, що розробляється урядом для певного стану економічної системи (економічної ситуації в країні на аналізованому етапі розвитку світової економіки). Отже, потребують подальшого наукового дослідження набір, сила та направленість інструментарію економічної політики, що застосовується урядом, способи його відбору, місце уряду, ідентифікація його з позиції не як екзогенного фактора впливу на економічну політику, а як елементу або параметру певної моделі економічної політики, яка набуває форми конкретного виду політики, що залучається до моделі.

Незважаючи на те, що економічна політика, як предмет дослідження, була актуальною впродовж ХХ ст. і набуває неабиякої актуальності й на сьогодиншньому етапі розвитку світового суспільства, слід наголосити на появі нових підходів до її формування, актуалізації, формалізації та реалізації через економічні реформи в державах. Досягненням науково-практичної думки інституціонального спрямування є формування критичної підходу до універсалізації класичних неоліберальних рецептів економічної політики. Так, вчені та практики, "творці" економічної політики повинні виходити із того, що успішні теорії і моделі розвинених країн не завжди можуть еквівалентно застосовуватись у країнах, що розвиваються, або в країнах з трансформаційною економікою, які мають іншу соціально-економічну специфіку та інфраструктуру, ментальність і культуру. За інших умов рецепти економічної політики не спрацьовують або призводять до прямо протилежних результатів. До того ж стратегічні цілі економічного розвитку в країнах із різним рівнем економічного розвитку і типом економічних систем можуть не збігатися, що також вимагає вибору іншого набору інструментарію економічної політики, його сили та спрямованості.

Звернемося до категоріального апарату політичної економії і проаналізуємо зміст наступних визначень. Економічна політика є комплексом економічних цілей і заходів держави та уряду, які забезпечують вирішення довготермінових (стратегічних) та короткострокових (тактичних) завдань розвитку економічної системи відповідно до інтересів країни і втілюється в економічній програмі. Економічна політика базується на теоретико-методологічних засадах економічної теорії, насамперед політичної економії, на основі пізнання об'єктивних економічних законів, потреб, інтересів і цілей різних економічних суб'єктів [1, 435].

Отже, економічна політика – це сукупність цілей, принципів, заходів, методів та інструментів управління економікою країни, її соціально-економічною системою. Економічна політика на сьогодні не може бути не пов'язаною із політикою країни, оскільки так чи інакше є її складовою й одночасно має власну структуру. Політика, її природа та функції стають об'єктом і предметом дослідження сучасної політичної економії.

Цілі економічної політики класифікуються відповідно до різних ознак: 1) за терміновістю – довго-, середньо- та короткострокові; 2) за характером – стратегічні, оперативні та тактичні; 3) за рівнем прийняття рішень та важливості цілей – глобальні, макроекономічні та мікроекономічні.

За Я. Тінбергеном, ефективність економічної політики визначається принципом відповідності її цілей та інструментів. Якщо така відповідність відсутня або порушується за певних обставин, то результативність досягнення цілей політики різко знижується [2]. Таким чином, на сьогодні економічна політика стає більш деталізованою, і тому більш диверсифікованою.

Якщо проаналізувати наявні теорії економічної політики, то набір інструментарію, що використовується сучасними урядами в тих чи інших умовах, лежить у площині таких із них:

- теорія макроекономічної політики Дж. Кейнса, "неокласичний синтез", посткейнсіанство;
- теорія монетаризму М. Фрідмена;
- теорія економічної політики Я. Тінбергена, "теорія конвергенції двох систем";
- теорія міжнародного макроекономічного регулювання Р. Манделла–М. Флемінга (різномірність урядових структур).

За умови ясності цілей економічної політики, необхідним є підбір інструментів їх досягнення. Уряд має в своєму розпорядженні два види інструментів економічної політики, а саме: фіскальну і монетарну політики.

Сучасна економічна наука виокремлює два типи цілей та відповідно інструментів: кількісні і якісні. До кількісних інструментів належать фіскальна і монетарна політики, а під якісними інструментами слід розуміти, як зазначає О. С. Сухарев, дерегулювання економіки, приватизацію, загальну і зовнішньоекономічну лібералізацію [3, 218], і, на нашу думку, сучасні якісні інструменти: державно-приватне партнерство, соціальне партнерство, інвестиції в людський капітал, визначення пріоритетів науково-технічного розвитку і фінансова підтримка науки тощо. Тобто якісні інструменти є інституціональними чинниками розвитку економіки і проведення державної політики. Крім цього, можна припустити, що інституціональне середовище визначає ефективність застосування як кількісних, так і якісних інструментів державної економічної політики. Якісні інструменти створюють можливості використання кількісних.

Зазначимо, що визначення та постановка державами глобальних та макроекономічних цілей довгострокового економічного розвитку, та мікроекономічних тактичних цілей, які стосуються ендогенного середнь- та короткострокового економічного розвитку, стали можливими у межах протистояння капіталістичної і соціалістичної систем.

Економічна політика держави, яка має ендогенний характер і спрямована на реалізацію цілей мікрорівня, передбачає диференціацію її цілей, завдань, підходів, спеціалізацію напрямків. Таким чином, вважаємо, що економічна політика на сьогодні розширює набір інструментів у межах таких її видів: соціальна, бюджетно-податкова, цінова, інвестиційна, фінансово-кредитна, науково-технічна, інноваційна, інформаційна, зовнішньоекономічна, структурна, регуляторна, гуманітарна, екологічна політики. Сучасний етап розвитку економічної політики характеризується появою нового інструментарію [4, 276], такого як індикативне планування, прогнозування та передбачення, визначення державних пріоритетів розвитку, регулювання на державному рівні фінансово-кредитної системи, перерозподіл доходів населення, державні витрати (в т. ч. державні закупівлі, трансферти) тощо.

Отже, змінюється роль держави: вона посилюється в реалізації соціально-економічних цілей економічної політики. Тобто, держава виходить на перший план соціально-економічних відносин між різними групами суб'єктів як у середині країни, так і на міжнародному рівні. Залежно від типу економічної системи, роль держави в реалізації її соціальних функцій або є більшою, або меншою. В економічних системах з доволі зрілою інституціональною структурою, функцію підтримки і виконання соціальних гарантій бере на себе більшою мірою приватний сектор, що проявляється

в існуванні та ефективному функціонуванні такого інституту, як соціальна відповідальність бізнесу, і ряду налагоджених механізмів соціального страхування та гарантій, приватних за формою власності (недержавне пенсійне страхування, медичне страхування та ін.). В економічних системах менш розвинених з позиції інституціональної функціональності та ефективності макроекономічного менеджменту, роль держави в підтриманні соціальної системи стає визначальною, оскільки механізми ринкового регулювання не спрацьовують, а соціальна відповідальність бізнесу як інститут не функціонує через відсутність психоемоційної готовності корпоративних структур до перенесення на себе певної частки соціальних гарантій. За цих умов особливо довірливий характер відносин між державою та бізнесом не налагоджений. Система функціонує в інституціональному полі бюрократії.

У цьому випадку постає питання про значення правил для функціонування економічної системи. Проте, як доводить Дж. Бреннан, проблема полягає не в самому ринковому механізмі, який не може забезпечити ефективне використання рідкісних ресурсів, а в тих правилах, у яких діють їх користувачі. Отже, притаманна економістам схильність оцінювати результати, а не правила, що їх забезпечують, є великою помилкою. Тобто "провали ринку" через недієвість правил можуть бути в усіх без винятку типах економічних систем. Зміна результатів і кінцевих варіантів розвитку подій досягається не шляхом безпосереднього маніпулювання ними, а шляхом реформування правил [5, 39]. У соціально-політичній системі потрібно виокремлювати процес, у межах якого визначаються правила, від того процесу, за посередництвом якого обираються конкретні дії, що виконуються в межах цих правил.

Разом із тим, більшість законодавчих органів влади можуть діяти в межах правил, визначених конституцією, які встановлюють обмеження стосовно їх дій щодо зміни правил, що регулюють приватне життя окремих громадян, їх поведінку. Існує відмінність між вибором правил і вибором стратегій дій у межах цих правил стосовно ситуації, в якій діє орган, що приймає рішення [5, 28–29].

Економічна політика держави на сучасному етапі розвитку світового суспільства визначає стратегічні цілі, які стосуються як економічного розвитку та економічного зростання, так і створення комфортного середовища проживання на засадах гармонійного розвитку людини із природою. Особливо важливим є розуміння зміни ролі та значення економічної політики в суспільстві, що швидко інтелектуалізується. Саме входження світового суспільства в постіндустріальну фазу свого розвитку, етап інформатизації, інноватизації всіх сфер суспільного життя, призводить до збагачення стратегічних цілей економічної політики. Тобто, цілі економічної політики мають враховувати нові потреби суспільства і окремого індивіда в ньому, бути спрямовані на задоволення зростаючих потреб у моделі формування цих потреб на випередження.

Практичне застосування різних видів політик, як показує історичний ракурс, призводили до створення передумов, які повертали наступну економічну політику в інший напрямок. Ойкен Вальтер у праці "Основні принципи економічної політики" досліджував варіанти економічної політики і дійшов висновку, що головною стратегічною ціллю економічної політики є формування такого економічного порядку та умов, які не призведуть до розкручування негативних тенденцій економічної політики. У цьому твердженні вчений наголошує на складності вибору цілей, інструментарію, заходів реалізації економічної політики. Це означає велику відповідальність урядових осіб, які визначають цілі та завдання економічної політики, розробляють відповідні заходи та реалізують реформи, здійснюють вибір її інструментарію [6].

Повертаючись до диференціації стратегічних цілей економічної політики, пропонуємо таку їх класифікацію:

- цілі економічного розвитку, що спрямовані на реалізацію ендогенних мотивів функціонування суспільства на рівні країни;
- цілі економічного розвитку, що спрямовані на реалізацію екзогенних мотивів існування держави на міжнародному рівні;
- цілі економічного розвитку держави глобального характеру, які реалізуються на міждержавному та міжнародному рівнях, у межах ендогенних та екзогенних мотивів її існування.

Звичайно, запропонована класифікація є доволі умовною, і ми це розуміємо, оскільки відбувається взаємопроникнення і накладання зазначених цілей на різних рівнях і часових проміжках їх постановки та реалізації, а також їх розширення або звуження в різних специфічних національних умовах країн. Тому вважаємо за доцільне здійснити деталізацію запропонованої класифікації стратегічних цілей економічного розвитку світового суспільства на сучасному етапі його існування.

До стратегічних цілей економічного розвитку, а саме: випереджаючого розвитку, що спрямовані на забезпечення ендогенних мотивів функціонування суспільства на рівні країни, належать такі:

- досягнення високих стандартів життя населення країни, що проявляється в наявності ефективної системи перерозподілу доходів, рівномірному доступі населення до необхідних споживчих благ, освітніх послуг, медичних послуг, їх високій якості;
- подальшу інтелектуалізацію праці, формування "економіки знань";
- збалансований оптимальний економічний розвиток, який дозволяє використати переваги поліпшення за Парето, яке полягає у тому, що покращення становища одних суб'єктів досягається без погіршення становища інших суб'єктів;
- зростання рівня зайнятості;
- подолання бідності;
- зростання частки населення, охопленого вищою освітою.

Серед зазначених стратегічних цілей економічного розвитку важливе значення в концепції випереджаючого розвитку, на нашу думку, має збалансований оптимальний економічний розвиток, який досягається в межах створення такої структури економіки, що забезпечить найбільшу економічну і соціальну ефективність. Визначальну роль у забезпеченні оптимального економічного розвитку відіграють політичні інститути, міра збігання їх цілей із інтересами суспільства, яке має (або не має в існуючій системі правил та стратегій дій суб'єктів у межах цих правил) можливість проводити усебічний контроль за діяльністю політичних інститутів через конституціоналізовану систему суспільного вибору. У методологічній частині теорії суспільного вибору "рівень вдосконалення роботи політичних інститутів має вимірюватися в одиницях забезпеченості людей усіма необхідними благами" [4, 278; 7].

Як приклад структуризації стратегічних ендогенних цілей економічного розвитку, наведемо цілі, які ставляться країнами ЄС. Так, за результатами Всесвітнього Економічного Форуму 2010 р. було видано звіт під назвою "У напрямку більш конкурентної Європи?" (The Lisbon Review 2010: Towards a More Competitive Europe?), в якому ухвалено нову стратегію десятирічного зростання Європейського Союзу. Зазначена Стратегія прийнята до 2020 р. і отримала назву "Європа 2020" (далі – Стратегія ЄС), у якій відбувається пошук посилення перенесення зростання робочих місць на наступне десятиліття. Тобто, основна роль відводиться людському капіталу.

Основним у цій стратегії є "швидке, стає, інклюзивне зростання, що формується за рахунок більшої координації національних і європейської політик" [8, 3].

У Стратегії ЄС визначаються три головні пріоритети, а саме:

- швидке зростання: розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях;
- стає зростання: запровадження вищої ресурсної ефективності, більш "зелена" і більш конкурентоспроможна економіка;
- інклюзивне зростання: сприяння економіці з високим рівнем зайнятості через соціальний і територіальний зв'язок.

Стратегія "Європа 2020", таким чином, базується на сильнішому фокусуванні на сталості, ніж це було в попередній Лісабонській стратегії. Велике значення надається розвитку професійних компетенцій робочої сили в умовах функціонування цифрової економіки. Головними завданнями в Стратегії ЄС є: впровадження низько-вуглецевих галузей, інвестиції в розвиток нових продуктів, поширення цифрової економіки і модернізація освіти і навчання.

З метою реалізації завдань Стратегії ЄС, були запропоновані такі п'ять специфічних цілей:

1. Зростання рівня зайнятості до 75%.
2. Підвищення витрат на дослідження і розробки до 3% ВВП.
3. Досягнення цілей європейської програми 20/20/20 клімат / енергія (в т. ч. зростання до 30% вимог щодо зменшення викидів).
4. Виведення 20 млн. людей із бідності.
5. Зменшення учнів, які вибули (виключені) із шкіл з поточного рівня 15% до нижчого рівня в 10%, і збільшення частки молоді, яка має університетські ступені із 31% до 40%.

З метою посилення спроможності досягти поставлених цілей, Стратегією також визначається сім головних ініціатив, які ЄС має забезпечити. Серед них: "Інноваційний союз", "Молодь у русі", "Цифровий порядок для Європи", "Ресурсно-ефективна Європа", "Промислова політика для ери глобалізації", "Порядок нових навичок та роботи", "Європейська платформа проти бідності". Зазначені ініціативи є програмами розвитку в межах Стратегії 2020, тобто визначають оперативні цілі та заходи економічної політики на ринку праці та мобільності молоді як людського капіталу, в інноваційній сфері, інформаційній економіці, промисловості та її пріоритетах, ресурсній ефективності, покращенні системи освіти, подоланні бідності. Отже, цілі економічного розвитку, визначені в Стратегії ЄС, є цілями ендогенного характеру і помітно перетинаються із класифікованими нами цілями існування суспільства, мотивованими внутрішньо країновими пріоритетами [8, 3].

До стратегічних цілей економічного розвитку, спрямованих на реалізацію екзогенних мотивів існування держави на міжнародному рівні, належать:

- забезпечення економічної безпеки національної економіки;
- збереження економічного суверенітету, під яким ми розуміємо здатність держави реалізовувати незалежну внутрішню і зовнішню економічну політику на основі національних економічних пріоритетів та інтересів без впливу та тиску інституціональних агентів різних рівнів – держав і міжнародних валютно-фінансових організацій;
- зростання міжнародної конкурентоспроможності країни на товарних ринках;
- забезпечення стабільності національної грошової одиниці, її внутрішня і зовнішня конвертованість за поточними і капітальними операціями;

– відкритість економіки та ринків на основі принципу свободи підприємництва на міжнародному рівні з дотриманням принципів міжнародного економічного права.

До цілей економічного розвитку держави глобального характеру, які реалізуються на міждержавному та міжнародному рівнях, у межах ендогенних і екзогенних мотивів її існування, належать:

– отримання переваг країною від членства у ведучих міжнародних фінансово-економічних організаціях на засадах партнерства, справедливості, доцільності, актуальності, рівноправності;

– залучення країни у вирішення глобальних соціально-економічних, екологічних і гуманітарних проблем, реалізацію відповідних міжнародних програм;

– набуття країною поважного статусу в глобальній економіці як впливового актора, надійного партнера, головного гравця міжнародних відносин різної спрямованості та складності;

– забезпечення міжнародної безпеки країни через механізм інтеграції, колективного вирішення проблем;

– інтеграція в єдиний інформаційний простір, міжнародний науково-технологічний обмін, науково-технічне співробітництво за пріоритетними напрямками п'ятого та шостого технологічного укладів.

Концепція випереджаючого економічного розвитку, яка є основою відповідної економічної політики, має такі складові, як система цілей у їх взаємозв'язку, головні принципи, стратегії, інструменти зваженого та цілеспрямованого впливу на економіку. Таким чином, випереджаючий економічний розвиток вимагає нової теорії економічної політики, яка представляє собою економічну політику життєвого стандарту. Економічна політика, яка відповідає вимогам моделі суспільства та концепції випереджаючого економічного розвитку, має проводитись у національних інтересах держави і бути спрямованою на: підвищення ефективності промислового виробництва; отримання нових знань і технологій на базі нового технологічного способу виробництва; випереджаючий розвиток людського капіталу через інвестиції в нього; зменшення соціальної нерівності і нерівномірності економічного розвитку в середині країни, якщо є така ситуація. Щоб економічна політика була ефективною, вона має орієнтуватися на формування продуктивної структури стимулів, а не на балансування абстрактних макроекономічних параметрів. За цих умов уряд має змогу контролювати економічний стан у країні, а економічна політика відповідає характеру соціальних відносин і практиці господарювання. Ідеологія випереджаючого розвитку заснована на різкій активації людського фактора при опорі на традиційні цінності. Це означає перехід держави до масованого вкладення зусиль і засобів у людський капітал, у соціальну сферу – охорону здоров'я, освіту, науку, культуру при рівному доступі до них кожного громадянина. Випереджаючий розвиток можливий лише через розвиток, удосконалення і примноження людського капіталу, що стає головною виробничою силою (актором) економіки знань.

Актуальним є звернення до неінституціоналізму з позиції його методології дослідження економічної політики як складової політики, а також можливостей оцінювання її ефективності. Власне розгляд політики як сфери обміну є важливим для розробки нормативної теорії економічної політики. Покращення в політиці так чи інакше можна виміряти ступенем задоволення потреб індивідів. Якщо в політиці є цілі, які розділяються багатьма, то спільне узгодження реалізується через здійснення вибору індивідами, їх виборчу мотиваційну поведінку.

Отже, чи є якісь критерії оцінки політики, її результату, у тому числі економічної політики? Ґрунтуючись на методології неоінституціоналізму, зазначимо, що відповідь на це питання знаходиться у площині конституції економічної політики. Так, нормативна теорія економічної політики, яка виробляє конкретні практичні рекомендації, знаходиться в сукупності обмежуючих обставин, що виявляється у відсутності будь-якого конкретного критерію оцінки політики. Безпосереднє оцінювання може базуватися на тому, яким чином "політичний процес сприяє перетворенню явних індивідуальних інтересів у конкретні політичні результати" [7, 567]. Тобто, поліпшення в економіці слід шукати власне в процесі реалізації економічної політики, інституціональному зсуві, які дають змогу економічній політиці зрозуміло та чітко відображати ту сукупність результатів, які є бажаними для її учасників. У межах країни учасниками є громадяни країни, які реалізують свої приватним чином визначені індивідуальні інтереси через різні інституціональні середовища.

Таким чином, ступінь погодження на конкретну модель економічної політики є мірою задоволення її інструментарієм, що виявляється в характері впливу і результатах у конкретному інституціональному середовищі (економіці загалом, системі податків та зборів, системі охорони здоров'я, рівні і якості освіти, ступені незалежності судової системи, рівні захисту екології в країні, рівні заробітних плат та інших соціально-орієнтованих і бізнес-орієнтованих показниках).

Конституція економічної політики знімає ряд обмежень, які не дозволяли політекономам оцінювати конкретні політичні дії на певному етапі, якщо такі дії мали обмеження за попередньо взятими урядами зобов'язаннями (наприклад, фінансові зобов'язання з обслуговування довгострокового зовнішнього боргу). Усе це звужувало нормативні функції теорії економічної політики, адже остання повинна надавати рекомендації щодо змін в економічних процесах і правилах, які можуть знайти згоду в суспільстві, оскільки будь-яка пропозиція має надаватися на основі врахування часу, і має ґрунтуватися на відповідальному розумінні політичної дійсності. Тобто, можливості уряду ідентифікувати стратегічні цілі економічного розвитку та обирати той чи інший інструментарій економічної політики повинні залишатися у сфері досяжного, а індивідуальні приватним чином визначені інтереси, що реалізуються через політичний вибір, мають визнаватися як межі можливого. Усе зазначене вище, а саме: проблема обмеження можливостей реалізації нормативної функції теорії економічної політики в часі знімається в теорії конституції економічної політики через можливість договірної угоди про правила, яка допускає певні бюджетні трансферти і витрати в середині часового лагу. З огляду на теорію суспільного вибору наявність трансфертів правил у середині періоду є допустимим за умови, що вони відповідають загальній згоді. "У нормативному сенсі завданням конституційного політеконома є допомога індивідам – громадянам, які в кінці кінців контролюють свій соціальний порядок, в їх безперервному пошуку таких правил політичної гри, які найкращим чином слугують їх цілям, щоб останні собою не являли" [7, 573].

Для того, щоб оцінити економічну політику будь-якої країни з позиції результативності, необхідним є перегляд її заходів, інструментів, підходів до її планування. Політика зростання та й власне економічне зростання виникають не випадково, а на організаційній основі. Для організації економічного зростання потрібні економічні ресурси, їх відволікання на пріоритетні напрямки, які визначені державою за допомогою методів прогнозування та передбачення. Однак потрібно враховувати, що за короткий проміжок часу створити міцну основу економічного зростання для країни, яка має

проблеми з інституціональною структурою економіки, що проявляється в системній економічній кризі, навряд чи вдасться. Для запуску економічного зростання потрібні ресурси, джерела цих ресурсів, час і механізми запуску такого зростання, які передбачають перегляд існуючої системи правил і стимулів. Отже, сприйняття економічного зростання як базову ціль економічної політики є необхідним, але не достатнім. Одночасною ціллю, що визначається паралельно економічному зростанню, стає вдале структурування усіх інституціональних підсистем. Під "інституціональною підсистемою" слід розуміти підсистеми політики, економіки та суспільства, а саме: державну владу як регуляторну підсистему, законодавчу підсистему, судову, інститути інноваційної ініціативи, мотиваційні підсистеми, систему освіти і науки, людський капітал, підсистему культури, систему охорони здоров'я та інше.

Ми включили до вищезазначених інституціональних підсистем охорону здоров'я тому, що зростаюча економіка вимагає наявності в країні здорового населення, яке здатне реалізувати свій людський потенціал з використання всіх фізичних і психоемоційних людських ресурсів на найвищому рівні. Інтенсивність праці, яка визначається мірою зростання продуктивності праці, де верхньою межею є фізичні і психічні можливості людини, є не безмежною. Однак з точки зору концепції випереджаючого економічного розвитку саме здоров'я нації і визначає значною мірою ресурсні можливості реалізації політики випереджаючого економічного розвитку, через повне використання людського капіталу населення країни. Тому інвестиції в людський капітал – це інвестиції не тільки в його навчання, тобто в освіту, що є безумовно пріоритетним, а також у його здоров'я, високий рівень якого й забезпечує найвищу ефективність таких інвестицій.

Ще один підхід до оцінювання результативності економічної політики є підходом з позиції економіки загального добробуту. Так, економічна політика повинна здійснюватись відповідно до критерію Калдора-Хікса, згідно з яким перехід від одного стану економічної системи до іншого збільшує загальний добробут, якщо ті члени суспільства, які виграють при цьому переході, здатні компенсувати програвши тим, чий стан погіршується [9, 18].

Концепція випереджаючого економічного розвитку [10] для забезпечення реалізації економічної політики, що їй відповідає [11, 4], потребує, на нашу думку, сильної держави, присутність якої в економіці явно відчувається, через високу якість макроекономічного менеджменту, який виявляє себе у визначенні пріоритетними інтереси населення країни, а не тільки інтереси великого бізнесу та груп особливих інтересів та їх економічної діяльності. Також управління на державному рівні має орієнтуватися на підвищення загального добробуту населення і безпеки його життєдіяльності, на приведення основних макроекономічних показників (ВВП, рівня безробіття, інфляції, ставки відсотку, бідності) і неекономічних показників (демографічних, соціальних, рівня корупції, криміногенної обстановки) у відповідність до найкращих аналогів і світових стандартів, заснованих на принципах існування функціональних економічних систем [12, 97]. Тобто необхідним є перехід від політики "слабкої держави" та її економічних заходів і реформ до політики "сильної держави".

Під "функціональною економічною системою" В. Д. Адріанов розуміє "сукупність інститутів і організацій, що утворюють механізми саморегуляції, які забезпечують підтримку рівноваги навколо певних заданих макроекономічних параметрів та індикаторів" [12, 97]. Такі задані макроекономічні індикатори, міра їх досягнення, на нашу думку, можуть також визначати рівень якості макроекономічного менеджменту

в концепції випереджаючого економічного розвитку. Зазначені індикатори представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Оптимальні значення соціально-економічних індикаторів в концепції
випереджаючого економічного розвитку**

Показник	Нормативне значення показника
Інфляція	не вище 2–3% на рік
Приріст грошової маси = Приріст виробництва	не більше 3–5 % на рік
Рівень дефіциту державного бюджету	не більше 3–5 % ВВП
Державний борг	не більше 60%
Коливання курсу національної валюти	не більше 1–2 % в місяць
Обсяг золотовалютних резервів	не менше 8% ВВП і є достатнім для покриття 3-х місячного імпорту
Заощадження	не менше 10% ВВП для розширеного виробництва
Частка іноземних товарів на певному сегменті національного ринку	не більше 30–40%
Частка домінування на окремому товарному ринку компаній	не більше 65%
Питома вага капіталу національного банку в сукупності банківського капіталу країни	не більше 35%
Рівень безробіття	не більше 15–20% працездатного населення
Розрив у грошових доходах 20% найбагатшого і 20% найбіднішого прошарку населення	не має перевищувати 12 разів
Індекс бідності	не більше 30–40% усього населення

Примітка. Складено автором за даними [12, 101–102].

Отже, усе вищезазначене дає змогу дійти *висновку*, що економічний розвиток потребує наявності відповідним чином орієнтованого уряду, який має вирішити низку завдань відповідно до сучасних стратегічних цілей існування суспільства країни [13; 14]. Класична економічна політика, яка генерує економічне зростання та балансує відтворювальні процеси в економічній системі, вибудовується приблизно таким чином: висока частка заощаджень через кредитні механізми, враховуючи граничну схильність населення до зберігання та інвестування, через систему державних стимулів і мотивів вивільняється і перетворюється на капітальні інвестиції, що вкладаються у виробництво, зростають випуск, заробітна плата і національний дохід, що приводить до наступного зростання накопичень, амортизаційних відрахувань, капітальних інвестицій у виробництво, зростання сукупного попиту тощо [3]. Однак залишається відкритим питання: чи спрацює цей ланцюг у кожній конкретній країні, що має намір впровадження концепції випереджаючого економічного розвитку та здійснює пошук політики її реалізації? Тому *перспективами подальших наукових досліджень* є пошук такого набору і спрямованості цілей і завдань економічної політики, котрий забезпечив би формування та реалізацію концепції випереджаючого економічного розвитку в умовах збагачення цілей існування світового суспільства на засадах визначення людського капіталу основою такого розвитку.

Література

1. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видав. центр "Академія", 2000. – 864 с.
2. Тинберген Я. Пересмотр международного права / Я. Тинберген. – М. : Прогресс, 1980. – 416 с.
3. Сухарев О. С. Институциональная теория и экономическая политика: К новой теории передаточного механизма в макроэкономике / О. С. Сухарев ; РАН, ин-т экон. – М. : ЗАО Изд-во "Экономика", 2007. – Кн. II : Экономическая политика. Проблемы теоретического описания и практической реализации. – 804 с.
4. Зайцев Ю. К. Сучасна політична економія (проблеми та інституціональне поле предмета і методології досліджень) : навч. посіб. / Ю. К. Зайцев, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2011. – 337, [3] с.
5. Бреннан Джеффри. Причина правил: Конституционная политическая экономия / Джеффри Бреннан, Джеймс Бьюкенен / пер. с англ. под. ред А. П. Заостровцева. – СПб: Экон. школа Госуд. ун-т "Высшая школа экономики", 2005. – 272 с.
6. Ойкен В. Основные принципы экономической политики / В. Ойкен. – М. : Экономика. – 1996. – 496 с.
7. Бьюкенен Джеймс. Конституция экономической политики: [Нобелевская лекция 8 декабря 1986 г.] / Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков; в 5 т. / сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов. – Т V. В 2 кн. Всемирное признание: Лекции нобелевских лауреатов / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. Кн. 1. – М. : Мысль, 2004. – 767 с.
8. *The Lisbon Review 2010: Towards a More Competitive Europe?* [Electronic resource] / *World Economic Forum*. – Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_LisbonReview_Report_2010.pdf. - 24 p.
9. Галабурда М. К. Методологія аналізу конкурентоспроможності національної економіки / М. К. Галабурда // *Вчені записки: збірник наукових праць*. – К. : КНЕУ. – 2009. – № 11. – С. 14–19.
10. Глазьев С. Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса [Электронный ресурс] : моногр. / С. Ю. Глазьев. – М. : Экономика, 2010. – 287 с. – Режим доступа : <http://www.glazev.ru/upload/iblock/e1a/e1a2d6989eесе928b95efe9a49с22a05.pdf>.
11. Мау В. Экономическая политика 2010 года: в поисках инноваций / В. Мау // *Вопросы экономики*. – 2011. – № 2. – С. 4–22.
12. Адрианов В. Д. Эволюция основных концепций регулирования экономики от теории меркантилизма до теории саморегуляции [Текст] : моногр. / В. Д. Адрианов. – М. : Экономика, 2008. – 326 с.
13. Гесць В. М. Політика економічного зростання на основі розширення внутрішнього споживання та її наслідки / В. М. Гесць // *Фінанси України*. – 2007. – № 9. – С. 14–34.
14. Федулова Л. І. Фінансування інновацій у посткризовий період : Збалансованість фінансової та інвестиційної політик / Л. І. Федулова // *Фінанси України*. – 2011. – № 8. – С. 21–33.

Редакція отримала матеріал 23 березня 2012 р.